

Dokuzuncu Gün

Birinci Celse

5 Teşrinievvel 1932 Çarşamba

Açılma saati 14

Reis — Kâzım Paşa Hazretleri

Kâtipler — İsmail Müştak ve Refik Ahmet Beyler.

Reis — Efendim müzakereye başlıyoruz. Dünkü zabıt hulâsası okunacaktır.

Zabıt hulâsası

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Birinci Kurultayı, Türkiye Reiscümhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek huzurlarıyla teşrini evvelin 4 üncü günü Dolmabahçe Sarayında Kâzım Paşa Hazretlerinin riyasetinde sekizinci içtimarını aktetti. Geçen içtimarın zaptı okunarak aynen kabul olundu.

İlk önce söz alan T. D. T. Cemiyeti âzasından Dr. Saim Ali Bey, ilmi ıstılahlarda cezri olmanın faydalarından ve bilhassa lise tahsilinde tedris dilinin basit bir şekle konulması sayesinde çocukların hem zaman iyibariyle hem de sıhhat ve bedenî terbiye noktasından istifade edeceklerinden ve Almandada olduğu gibi Türkçede de en güç ıstılahların milli dilimizle canlı bir surette yaradılabilmelerine imkân bulunduğundan bahsetti.

Bunu müteakip talim ve terbiye Reisi İhsan Bey kürsüye gelerek ilmi ıstılahların bugünkü Arapça şekilleriyle lisanımızda arz ettikleri garabetlerden ve mektep çocuklarının bu ıstılahları ne kadar güçlkle kavrayıp yine bunlar yüzünden nasıl sıkıntı çekmekte ve tahsil mesaisinin ne suretle kaybolmakta bulunduğundan ve milli dilimizin bu ıstılahları kendi öz kaynağından alınacak kelimelerle ifadeye elverişli olduğundan bahsederek bu işin yalnız mümkün değil, aynı zamanda pek lâzım da olduğunu söyledi ve celseye on dakika fasıla verildi.

İkinci Celse Kâzım Paşa Hazretlerinin riyasetinde açıldı. T. D. T. Cemiyeti âzasından Ruşenî Bey, Türk dilinin en eski medeniyet dili ve dillerin anası olduğuna ve Ortaasyada, Çinde ve İranda Türk dilinin sapa sağlam kaldığına işaret ettikten sonra Arap memleketlerinde Türklerin neden Araplaştıklarını izah ederek dilin irademiz haricinde bir müessese olmadığını ve hakikî tekâmülün ilim ve ihtisas ile ve şuurlu bir program dahilinde çalışmakla temin edilebileceğini söyledi.

Ruşenî Beyin beyanatından sonra âzadan Muhiddin Baha Bey söz alarak Ruşenî Beyin beyanarı arasında Namık Kemal merhuma ait ithamlar insafa muğayir olduğunu ve eğer Namık Kemal, Mustafa Kemal devrinde yetişmiş olsaydı o da bizimle beraber olacağını söyledi. Cevap veren Ruşenî Bey sözlerinde ecadımızı ve ediplerimizi tahkir mahiyetinde bir şey olmadığını ve tarihin dönüm noktasında bulunduğumuzu ve eski hataları tenkit etmedikçe istikbal yolumuzu aydınlatmak imkânı olmadığını ve hastalığı tedavi için mutlaka yaralarımızı deşmek mecburiyetinde olduğumuzu söyledi.

Bunu müteakip söz alan Ahmet İhsan Bey Dil Kurultayının büyük Kurtarıcı Mustafa Kemal'in himayesinde çalışması Türk milleti ve Türk irfanı için çok mühim ve tarihî bir vaka olduğunu söyledikten sonra eski zamanlara ve harf ve dil meselelerine ait bazı hatıralarını anlattı ve celseye on dakika fasıla verildi.

Üçüncü celse Kâzım Paşa Hazretlerinin riyasetinde açıldı. Darülfünun Müdürlerinden Köprülüzade Fuat Bey söz alarak Orhun kıyılarında dikilmiş Gültekin kitabesinden tam 1200 sene sonra toplanan ilk Türk Dil Kurultayının Türk varlığında çok büyük bir dönüm yeri olduğunu ve bununla Türklüğün manevî istiklâli elde edileceğini söyledikten sonra dilin insan iradesi haricinde içtimâî bir müessese olduğu iddiasına cevap vererek millî şuurlu ve imana dayanan insan iradesinin şu son asırda hatta bazı ölü sanılan dilleri bile yaratmağa nasıl muvaffak olduğunu ve Kurultayın toplanış tarihi olan 26 eylülü millî renesansımızın bir başlangıcı olarak telâkki etmek lâzımgeldiğini beyan ile hitabesine nihayet verdi.

Bunu müteakip söz alan Besim Atalay Bey, bu Kurultay gününün kendisi için çoktanberi beklenen bir bayram günü olduğunu söyledikten sonra Tunalı Hilmi Beyî anarak lâhikalar, lehçelerle Türk dilini tetkik esasları mevzuu üzerindeki mütalâalarını bildirdi.

Bundan sonra söz alan Mediha Muzaffer Hanım millî mefkûrenin gayesi, millî kültür, millî tarih ve millî dil etrafında toplanmak olduğunu, bu topluluk istiklâl mücahedemizi zaferle bitirdiği gibi ilmi inkılâplarımızı da en kısa yoldan gayeye iriştirecek bir kuvvet teşkil edeceğini söyleyerek büyük Mürşidin irade ve idaresi altında dil inkılâbı hakikî ilim kalıbı içinde Türk diline asrî ve medenî şeklini vereceğini ve bu inkılâpta Türk kadınının Türk erkeği ile birlikte çalışacağını beyan etti.

Bundan sonra söz alan Doktor Memduh Necdet Bey (Türk dilini nasıl

unarmalı) adlı tezinde Türk dilinin üstünlük ve zenginliklerini sayarak dilimizin nasıl unarılabilceğini teknik misallerle anlattı ve dilde olup ta şimdiye kadar sarf kitaplarına geçmeyen dil kaidelerine dair izahat verdi, ve çarşamba saat 14 te toplanmak üzere içtimaa nihayet verildi.

Reis — Mütlâa var mı efendim?

Ali Canip Bey — Ruşenî Bey yerine Ruşen Eşref Bey denilmiştir.

Reis — Tashih edilir. Başka mütalâa var mı? (Hayır sesleri)

Kaymakam Şemsi Bey — Paşa Hazretleri, Dil Kurultayının ilk toplantısındanberi şimdiye kadar meb'us, şair, edip, doktor gibi her sınıf şu kürsüde söz söylediler. Yalnız sesi işitilmeyen asker kaldı. Müsaade buyursanız müzakereyi bozmamak şartıyla askerler namına kısaca birkaç söz söylemek istiyorum.

Reis — Burada sınıf üzerine söz verilmiş değildir ki, askerler namına size de söz söyliyesiniz.

Kaymakam Şemsi Bey — Hayır Paşa Hazretleri; askerler namına değil, kendi namına söyleyeceğim.

Reis — Oturunuz Efendim. Zabıt hakkında bir iytiraz vukubulmadı; bir tashih ile aynen kabul olundu. Şimdi söz Yusuf Beyindir.

Akçoraoğlu Yusuf Bey — Türk Dili Tetkik Cemiyetinin, Türk Tarihi Tetkik cemiyetinin yüksek hamisi Gazi Hazretleri, Hanımlar, Beyler,

Ulu Gazinin Türk milletini girttiği geniş kurtuluş yolunda büyük bir adım daha atıldı. Zamanımızda yaşamak isteyen milletler, tarihlerine ve tarihlerini herşeyde yaşatan dillerine sağlam sarırlar; bunları iyi, doğru öğretirler, yaparlar. Bunu en iyi bilen, en iyi anlıyan Gazi, Türk tarihini, Türk dilini araştırmak, doğrusunu bildirmek için, Türk Tarihi Tetkik Cemiyetiyle Türk Dili Tetkik Cemiyetini kurdurdu, bunları yüksek himayesi altına aldı.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin Kurultayı üç ay kadar önce Ankarada toplanmıştı. Ulu Gazimiz o kurultayın müzakerelerini de dinlemek lütfunda bulunmuştu. Şimdi, burada, eskiden millî, ilmî sözlerden ziyade, tabasbus ve müdara sesleri işitmeğe alışmış bu koca sarayın salonlarında, Türk Dili Tetkik cemiyetinin Kurultayı toplandı. Türk milletinden alınıp bu saraya sarfolunan milyonlarca altınlar, ancak millet zaferindenberidir, millî işlere yaramağa başladı.

Gazinin dehâsından doğan Tarih cemiyetiyle Dil cemiyeti ikiz kardeşlerdir. Bunlar iki yoldan bir gayeye yürüyorlar. Gaye, Türkü ve Türklüğü öğrenmek, öğretmektir. Dil bilgisi, tarihin en uzak, en karanlık köşelerini aydınlatır; tarih dilin, o dili kullanan insanların en uzak günlerden bugüne değin başından geçeni anlatır. Dilin tarihî anlatmakta gördüğü büyük iş, filoloğyayı doğurtmuştur. Filoloğya usulleriyle araştırmalar olmasaydı, tarih bugün bile yüz yıl evvelki halinde kalmış olurdu.

Türkü, Türklüğü öğretmeğe çalışmak yalnız ilme hizmet etmek değildir;

biz Türkler için bu çalışmanın bugün, yarın, öbür gün, en uzak gelecekte ameli, hayati yemişleri olacaktır. O yemişler elbette bir gün derlenip toplanacaktır.

Ben, bu tarihi günlerde, Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin Reisi sıfatıyla, Türk Dili Tetkik Cemiyeti kardeşimizin ilk Kurultayını kutluyorum:

Kutlu olsun, kardeşlerim, kamumuza Kurultay! (Alkışlar).

Reis — Efendim; bugünkü ruzmanemizde Türk Dili Tetkik Cemiyetinin teşkilât nizamnamesi vardır. Bu nizamname tabedilip bütün âzaya birer nüsha tevzi edilmek imkânı olsaydı iyi olurdu. Fakat buna imkân bulunmadığından nizamnameyi okuyacağız. Yavaş, yavaş okuyacağımız için arzu edenler not ederler. Sonra her madde üzerine Kurultay âzası mütalâatını serbestçe söyleyeceklerdir. Münkaşa neticesinde ya madde tadil edilir, ya kabul edilir.

Kurultayın intihap ettiği nizamname encümeni kendisine tevdi olunan bir nizamname projesini tetkik ve buna kendi fikirlerini de ilâve ederek yeni bir proje hazırlamış ve heyetinize bunu takdim etmiştir. Binaenaleyh şimdi okunacak olan nizamnameye yapılacak iyitirazlara doğrudan doğruya Encümen cevap verecektir. Evvelâ nizamnameyi tamamen okuyacağız ki âzayı kıram heyeti umumîyesi hakkında bir malûmat edinsin ve bu suretle herhangi bir madde hakkında söz söylenirken sonradan gelecek maddeler hakkında beyhude yere söz söylenmiş olmasın (İsmail Müştak Beye) buyrunuz

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi

I — Maksat, Umumî Merkez teşkilâtı.

- 1 — Reiscümbür Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek hamî reisliği altında, 12 temmuz 1932 de «Türk Dili Tetkik Cemiyeti» adlı bir cemiyet kurulmuştur
- 2 — Türk Dili Tetkik Cemiyetinin maksadı, Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.
- 3 — Türk Dili Tetkik Cemiyetinin merkezi Ankaradadır.
- 4 — Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekili Cemiyetin fabri reisi dir.
- 5 — Cemiyet işlerine ve çalışmalarına Umumî Merkez Heyetince düzen verilir.
- 6 — Umumî Merkez Heyetinin bir Reisi, bir Umumî Kâtibi, bir Mubasebici si ve altı azası vardır. Umumî Kâtip aynı zamanda Cemiyetin mes'ul murabhasıdır. Azalardan ikisi Umumî Merkez Heyeti tarafından Reis vekili seçilir. Altı azanın herbiri onuncu maddede gösterilen iş

ve çalışma kollarının başlarıdır. Umumî Merkez Heyeti her çalışma kolu için daimî yahut muvakkat olmak üzere lüzum göreceği kadar aza seçer.

- 7 — Umumî Merkez Heyeti Kurultay tarafından seçilir, her kurultayda değişir. Aynı zatlar yeniden seçilebilirler.
- 8 — İki kurultay arasında Reislikte, Umumî Kâtiplikte ve azalıklarda açılacak yerlere Umumî Merkez Heyeti yenilerini seçer, ilân eder.
- 9 — Kendisinde kanunî vasıflar bulunan her Türk cemiyete aza olabilir bunun için yapılacak müracaat üzerine Umumî Merkez Heyeti karar verir.
- 10 — Umumî Merkez Heyetinin kuracağı iş ve çalışma kolları şunlardır:
  - 1) Lengüvistik - Filoloji
  - 2) Etimoloji
  - 3) Gramer - Sentaks
  - 4) Lûgat
  - 5) Derleme
  - 6) Neşriyat
- 11 — Umumî Merkez Heyeti memlekette bulunan her türlü teşkilâtın faydalanmayı temin edecektir.

II — Dışarı teşkilâtı.

- 12 — Türk Dili Tetkik Cemiyetinin her vilâyette Umumî Merkez Heyeti kararıyle kurulmuş bir Merkez Heyeti vardır. Halkevi bulunan vilâyetlerde Halkevinin dil, edebiyat ve tarîh şubesi İdare heyeti vilâyet Merkez Heyeti yerini tutar. Vilâyet Merkez heyetleri dil işleriyle alâkalı hususlarda doğrudan doğruya Umumî Merkez Heyeti ile muhabere eder.
- 13 — Kazalarla nahiye ve köylerde Umumi Merkez Heyeti kararıyle şubeler kurulur; yahut muhabir azalar tayin olunur.
- 14 — Vilâyet Merkez Heyetleri ve şubeler teşkilâtı ile muhabir azaların çalışma programları ve talimatnameleri Umumî Merkez Heyetince hazırlanır.

III — Malî hükümler.

- 15 — Türk Dili Tetkik Cemiyetinin geliri yardım ve teberrulardan ibarettir.
- 16 — Cemiyet işleri için her türlü masraf Umumî Merkez Heyeti kararıyle yapılır.
- 17 — Malî işlerde Reislerden biri yahut Umumi kâtip ile birlikte Mubasebecinin imzası bulunmalıdır.

IV — Kurultay

- 18 — *Türk Dili Kurultayı, en az iki yılda bir, Umumî Merkez Heyetince tayin olunacak zamanda ve yerde toplanır. Toplanma tarifi en az üç ay önce ilân edilir. Kurultayın toplanma şekli ve çalışma programı Umumî Merkez Heyetince tespit olunur.*

V — Umumî hükümler

- 19 — *Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türk olan ve olmayan dil âlimlerine, Umumî Merkez Heyeti kararıyla fahri azalık yabut muhabir azalık unvanı verebilir.*

Reis — Nizamnamenin heyeti umumiyesi budur: Şimdi madde madde okunacak ve her madde hakkında mütaalâanız sorulacak ve istiyenlere söz verilecektir.

Madde 1 — Reiscümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek hami Reisliği altında, 12 temmuz 1932 de "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" adlı bir cemiyet kurulmuştur.

Reis — Maddeyi aynen kabul edenler ellerini kaldırsın (eller kalkar) maddeyi kabul etmeyenler. . . Madde ittifakla kabul olunmuştur. (Şiddetli alkışlar) Şimdi ikinci madde okunacaktır:

Madde 2 — **TürkDili Tetkik Cemiyetinin** maksadı, Türk dilinin öz zenginliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.

Naşit Bey — Efendim, bendeniz mütalâa beyan edecek değilim; yalnız bir şey söylemek istiyorum. Mademki Türkçeye doğru gidiyoruz bütün kelimeleri öz Türkçe olarak kabul edeceğiz. Bendeniz yalnız şu teklifi yapıyorum. (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) ismi yerine (Türk dilini araştırma birliği) veya (Türk dilini araştırma derneği) diyelim.

Nizamname Encümeni Reisi Celâl Sahir Bey — Efendim, şüphesiz bütün kelimelerin yerlerine Türk kökünden kelimeler bulmak ve koymak esasen bu cemiyetin tek hedefidir. Fakat bunları derin bir tetkik yapmak suretiyle, faraza (tetkik) yerine (araştırma) mı, yoksa (incelme) mi denilmek münasip olacaktır enikonu aradıktan sonra kabul etmek istiyoruz. Bu, cümlelerin de matlubudur. Binaenaleyh Encümenimiz, bu nokta üzerinde çalışacak ve arayacaktır. Vasıl olacağı neticelerden sonra çok ümit ve arzu ederiz ki yakını bir âtide bu Cemiyetin nizamnamesi yeniden tekrar tetkik olunsun ve bütün Türkçe kelimelerle

dolu olarak çıksın. Şimdi böyle menus kelimeler üzerinde ihtiyatlı bulunmağı muvafık buluyoruz. (Pek doğru sesleri)

Reis — Başka mütalâa var mı?

Artin Cebeli Bey — Maddeye «Türk dilinin güzelliğini ve eskiliğini» kelimelerinin ilâvesini teklif ediyorum.

Celâl Sahir Bey — Efendim, bunu teklif eden arkadaşımızın maksadı, Türk dilinin diğer dillere menşe olduğunu gösterecek bir kayıt bulunmasıdır. Halbuki yalnız «eskiliğini» demekle bu maksat hasıl olmaz, ve bunu tafsil etmek te nizamnamelerin esasî vasfı olan kısalığa ve vecizliğe mugayir olur. Eskilik kelimesinin ilâvesiyle maksat hasıl olsaydı maalmemnuniye muvafakat ederdik.

Fuat Raif Bey — (Dünya dilleri) yerine (medenî diller) desek daha muvafık gibi geliyor bana.

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Efendim, dünya dilleri tabiri daha umumdur. Medenî diller de bu tabire dahildir. Şüphesiz esasen medenî olmıyan kabileler tarafından konuşulan diller matlup değildir. Bu tabir daha umumdur.

Samih Rifat Bey — Efendim, malûmu âliniz diller için yapılan tasnifler muhtelifdir, bazı (Lengüvistler) lisanların birliği taraftarıdır. Bazıları da (Polijenist) dir. Bazıları da yedi sekiz şubeye ayırırlar. Bunlardan henüz bir tanesi intihap edilmiş değildir. Bu hususta tetkikat icrası lâzımdır. Medenî dillerle gayri medenî diller arasında muhtelif irtibat noktaları olduğu muhakkaktır. Binaenaleyh henüz tetkik edilmeyen medenî ve gayri medenî dilleri ayırmak doğru değildir. Dünya dilleri demek daha umumî ve daha şamildir. Hem de sui tefehümüne sebep olmaz.

Reis — Başka mütalâa var mı efendim?

Bedros Efendi — Zenginlik ve güzellik kelimelerine bir de kolaylık kelimesinin ilâvesini teklif ediyorum. Çünkü bendeniz bu lisanın kolaylığını kat'î dillerle ispat etmişim. Türkçe en kolay bir lisandır.

Reis — Celâl Sahir Bey, buna ne diyor sunuz?

Celâl Sahir Bey (Nizamname Encümeni Reisi) — Kolaylık kelimesinin ilâvesine taraftar değilim. Çünkü zenginlik ve güzellik bir lisan için esaslı bir vasıftır. Kolaylık ise bunlar derecesinde addedilemez.

Bedros Efendi — Bir lisan için her şeyden evel kolaylık şarttır. Kolaylık birinci derecede gelir. Çünkü kolay olursa diğer milletler de bunu öğrenmeğe haves eder. Fakat güzelmiş, çirkinmiş bunun ne ehemmiyeti vardır?

Reis — Encümen buna taraftar değildir. Noktai nazarını da arzetti. Maamafihi bir teklif olduğu için reye arzedeceğim.

Bedros Efendinin teklifini kabul edenler .... Etmeyenler... kabul edilmemiştir.

Maddeyi aynen kabul edenler .... Etmeyenler.. Madde aynen kabul edilmiştir. Şimdi üçüncü madde okunacaktır.

Celâl Sahir Bey

Madde 3 — Türk Dili Cemiyetinin merkezi Ankaradadır.

Reis — Mütalâa var mı efendim? Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi dördüncü madde okunacaktır.

Madde 4 — Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekili Cemiyetin fahri reisidir.

Reis — Mütalâa var mı efendim? Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi beşinci madde okunacaktır.

Madde 5 — Cemiyetin işlerine ve çalışmalarına Umumî Merkez Heyetince düzen verilir.

Reis — Mütalâa var mı efendim? (Muvafık sesleri). Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi altıncı madde okunacaktır.

Madde 6 — Umumî Merkez Heyetinin bir Reisi, bir Umumî Kâ-tibi, bir Muhasebecisi ve altı azası vardır. Umumî Kâtip aynı zamanda cemiyetin mes'ul mürahasıdır. Azalardan ikisi Umumî Merkez Heyeti tarafından Reis Vekili seçilir. Altı azanın herbiri onuncu maddede gösterilen iş ve çalışma kollarının başlarıdır. Umumî Merkez Heyeti her çalışma kolu için daimî yahut muvakkat olmak üzere lüzum göreceği kadar aza seçer.

Reis — Mütalâa var mı? (Muvafık sesleri) kabul edenler .... Etmeyenler Kabul edilmiştir. Şimdi yedinci madde okunacaktır.

Madde 7 — Umumî Merkez Heyeti Kurultay tarafından seçilir, her kurultayda değişir. Aynı zatler yeniden seçilebilirler.

Reis — Mütalâa var mı? (Muvafık sesleri) kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi sekizinci madde okunacaktır.

Madde 8 — İki Kurultay arasında Reislikte, Umumî Kâtiplikte ve azalıklarda açılacak yerlere Umumî Merkez Heyeti yenilerini seçer, ilân eder.

Hıfzı Tefvik Bey — Efendim; altıncı maddede bir Reis, bir Umumî Kâtip ve bir Muhasebeci kaydedildiğine göre bu maddeye Muhasebecinin de ilâvesi muvafık olur kanaatindeyim.

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Bu mütalâa doğrudur efendim. Mademki «Reislikte, Umumî Kâtiplikte» diyoruz, burada «Muhasebecilikte» demek te doğrudur. Encümen kabul ediyor.

Reis — Efendim Encümen Hıfzı Tevfik Beyin teklifini kabul ediyor. Başka Mütalâa var mı? (Muvafık sesleri) maddeyi bu suretle kabul edenler, etmiyenler. . Kabul edilmiştir. Şimdi dokuzuncu madde okunacaktır.

Madde 9 — Kendisinde kanunî vasıflar bulunan her Türk Cemiyete aza olabilir. Bunun için yapılacak müracaat üzerine Umumî Merkez Heyeti karar verir.

Reis — Mütalâa var mı efendim?

Bir aza — Bugünkü mevzuatı kanuniyemize göre hanımlar kanunî bir vaziyette değillerdir. Hanımlar bugün cemiyetlerde, belediyelerde vazife alamazlar, meb'us olamazlar. (Gürültüler)

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Memleketimizde kadınlar belediye azası olmak hakkını bile haizdirler. Bütün cemiyetlerde aza olabilirler. Kanun hiçbir surette buna mani değildir. Kanunî vasfı haiz demekle kadın erkek bütün içtimâî heyetimizi kastediyoruz.

Dr. Memduh Necdet Bey — Bendeniz dil Kurultayı âzasının hepsinin bu cemiyette âza kaydedilmelerini teklif ediyorum.

Dr. Edip Serdengeçti Bey — Efendim, birinci Kurultay âzalarının Cemiyetin tabii âzaları meyanına ithal edilmelerini rica ediyorum.

Ilyas Sami Bey — Kurultayın dahili nizamnamesine teşriî selâhiyet hakkını haiz âza kaydını ilâve etmek pek lüzumsuzdur. Nizamnamenin her maddesinde selâhiyeti teşriiyeyi haiz bir heyet olur mu olmaz mı diye tereddüt oluyor. Buna lüzum yoktur.

Reis — Başka mütalâa var mı efendim?

Edip Serdengeçti Bey — Tabii azasından olmalıdırlar.

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Efendim, âzasından olmaz da ne olur? Mamulünbih olacak olan bir kanunu vazedeneri, o kanundan sonra iktisap edecek bir hakka şimdiden malik değilmiş gibi göstermek bendenizce lüzumsuzdur. Tabii bir kanunu vazedener, bir nizamnameye rey verenler, ahkâmını tatbika mezun kılanlar elbette o nizamnameye tabi olacak cemiyetin azalarıdır. Bunu zikre hacet görmiyorum. (İfade etmelidir sesleri) ifadeye lüzum görmiyoruz.

Reis — Efendim şimdi mesele budur: Bir fıkra ilâvesini teklif ediyorlar. Birinci Kurultay âzası, Cemiyetin tabii azası olsun diyorlar. Bunu reyinize arzedeceğim. Encümen muvafakat etmiyor. Amma siz kabul ederseniz Nizamnameye geçer.

Teklifi kabul edenler. . . Etmiyenler. . . . Teklif kabul edilmiştir. (Alkışlar)

Bu maddeye bu tarzda bir fıkra ilâve edilecektir. Şimdi onuncu madde okunacaktır.

Madde 10 — Umumî Merkez Heyetinin kuracağı iş ve çalışma kolları şunlardır:

- 1) **Lengüvistik - Filoloji**
- 2) **Etimoloji**
- 3) **Grammer - Sentaks**
- 4) **Lûgat**
- 5) **Derleme**
- 6) **Neşriyat**

Reis — Mütalâa var mı?

Abidin Bey — İlmî ıstılahlar için bir kayıt ilâve edilmelidir.

Simkeşyan Bey — Derleme tabirinin derece şumulünü izyah eylemelerini rica ediyorum.

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Efendim çalışma kolları büyük dallar halinde ayrılmıştır. Lûgat dediğimiz kısımda türlü türlü lûgatlerin tedvini vardır. Bu lûgatler Türkçenin umumî lûgati olacaktır. Yani bütün Türk aslına mensup, bütün dillerin muhtelif lehçelerinin hepsinin mukayeseli lehçeler lûgati olacaktır ve bunun içinde ıstılahlar lûgati de bulunacaktır. Yani, lûgatler kısmının mesaisi ayrıca dört kısma ayrılacaktır. Onun için ıstılah diye ayrıca bir kısım koymaya lüzum görmedik.

Simkeşyan Bey arkadaşlarımız derleme kelimesinin derece şumulünü sordular. Derleme başlıca iki türlü olacaktır: birisi eski ve yeni, bilhassa eski Türk kitaplarını taramak suretiyle olacaktır. Çünkü eski kitaplarda, yazı dilinde bulunduğu halde günlerdenberi izyah olunan gaflet sebeplerinden dolayı unutulmuş kelimelerimiz vardır. Bunları uyudukları kitapların sahifelerinden çıkaracağız.

Bir de ağızdan derleme vardır. İlmî bir metot, usül dairesinde bütün memleket dahilinde herkesin konuşma dilinde kullandığı fakat yazı dilimizin tenezzül edip kendi içine almadığı kelimeleri toplayacağız. İkinci kısım da budur. Tabii bunun bir de daha büyük mikyası vardır. O da memleket hudutları haricinde bulabileceğimiz böyle kelimeleri almaktır. Bunları mesaimize birer malzeme olarak koyacağız. Derlemeden kastimiz budur.

Oğuz Bey — Reis Paşa! Dil inkılâbında fertçimiyiz, devletçimiyiz? (A... sesleri) müsaade buyurunuz, dil inkılâbında meşrutiyetçimiyiz, cumhuriyetçimiyiz? (Öyle bir şey yok sesleri) müsaade buyrun rica edetim.

Reis — Buraya buyrunuz.

Oğuz Bey — Soydaşlarım, aydın günler; müsaade buyrun, sözümü bitirinceye kadar sabrediniz. Sadet haricine kat'iyen çıkmayacağım, bilâkis sadet dahiline gireceğim, gayenin ruhuna yapışacağım ve 26 senelik tehasürümü arzedeceğim. İstirham ederim son sözümü sarfedinceye, sizlere burada son selâmımı sununcuya kadar beni dinleyiniz.

Kurultayı baştan nihayete kadar can kulağıyla, heyecanla, dalma artan tak-

dirlerimle, hayretlerimle dinlediğim ve Kurultay hakkındaki neşriyatı baştan başa takip ettiğim halde vazıhan kavrayamadığım tek nokta var yahut vazıhan kavramak istediğim tek nokta vardır. O da dil inkılabında fertçimiyiz, devletçimiyiz? Bundan evvelki inkılâp safhalarında olduğu gibi devletçimiyiz, fertçimiyiz? Fikrimi bir az daha açayım. Fertçilikten, fertten maksadım kelimelerdir, lûgatlerdir. Devletten, devletçilikten maksadım da gramerdir (bravo sesleri). Ever arkadaşlar; hepimiz her şeyden evvel Devletçiyiz. Buna şüpbe yok, fakat ben Kurultayda bu devletçilik kaydını vazıhan işidemediğimi arzedeyim. Şimdiye kadar Kodat Kubilikler, Divanı Lûgati Türk, Lûgati Çağatay ve daha kütüphanelerde bulamadığımız binlerce, milyonlarca lûgatler hep fertçilikte kalmışlardır. Hep kelimeleri toplamış, hep sözleri toplamış fakat devletçi olamamışlardır. Hep meşrutiyetçi olmuşlardır (gürültüler). İstirham ederim, istirham ederim efendim, dinleyiniz. İlk meşrutiyeti ilân ettik. Fakat sultanlara, halifelere bir şey yapmadık. İkinci meşrutiyeti ilân ettik, hilâfete yine dokunmadık fakat ne vakit ki Dumlupınar zaferini kazandık bu büyük zafer harp zaferinden ziyade hilâfeti, saltanatı yıkan bir zafer olmuştur. Kurultayın zaferi de Osmanlıcanın mezarını çöktürecek bir zafer olacaktır. Arzedeyim, bugün dilimizin akışı medenî dillerin akışının hiçbirisine benzemiyor. Faraza müterekki milletler (Cebeli Bey bugün tezini okudu) demiyor, (okudu tezini Bey Cebeli) diyorlar. Onlar böyle gidiyorlar (soldan sağa doğru işaret ederek) biz onlara tamamen aksi böyle (sağdan sola işaret ederek) gidiyoruz. (Gürültüler) istirham ederim (madde hakkında söyleyiniz sesleri). Madde hakkında, gramer hakkında diyorum. Bu kurultay hakkında demiyorum. Osmanlıca grameri dilimize mevcut dillerin akışından başka bir akış vermiştir ve asıl dilimizin bünyesinde, akışında bu terslik yoktur. Bütün medenî dillerin anası dilimizdir. Bütün medenî dillerin akışı ne ise öz dilimizin akışı da odur. Maksadım budur. (Gürültüler) zannederim ki Türk dili Tetkik Cemiyeti (gürültüler, ayak sesleri)

Necip Bey — Sadet haricine çıkıyorsunuz, madde hakkında söyleyin.

Oğuz Bey — Türk dili Tetkik Cemiyetinin (gürültüler, patırdılar, madde ile alakası yoktur sesler)

Reis — Madde hakkında söyleyin, maddenin ferdiyetçisi, devletçisi yok.

Oğuz Bey — Gramer hakkında söylüyorum ve bir kayıt istiyorum.

(Gürültüler)

Bedros Zeki Bey — Bugün nizamnamei esasının müzakeresine hasredilmiştir. Bunun haricinde söz söylenmemesini rica ederim.

Reis — Her âzanın burada söz söylemek hakkı vardır. Onun takdiri, makamı Riyasete aittir.

(Alkışlar)

Oğuz Bey — Yani söyleyeceğim ki... (Gürültüler, patırdılar)

Bedros Zeki Bey — Oğuz Beyin dediği varit değildir. Dilimizin fiili de bellidir, fail de bellidir.

Battal Bey — Celâl Sahir Bey lûgatın muhtelif usulleri vardır dediler; tarihî lûgat, mukayeseli lûgat gibi tasniften bahsettiler; benim hatırladığıma göre lûgat başka, ıstılah başkadır. Lûgatten maksat kelimenin medlûlünü bildirmektir. ıstılah demek bir kelimeye geniş bir maana vermektir. Onun için ıstılahlar madde-sinin ilâvesini teyid ediyorum; eğer ıstılahlar tabiri münasip olmazsa ondan evvel geçen frenk kelimeleri gibi söylenir. Terminoloji denebilir.

Samih Rifat Bey — Efendim Battal Beyefendiden evvel söyleyen arkadaşlarımız bir iki noktadan bahsettiler.

Birincisi: Kurultayda şimdiye kadar iyrad edilen hitabelerin, verilen izzahın, konferansların hep kelimeler üzerinde olduğu, gramerden (sentaks) dan bahsedilmediğidir. Halbuki arkadaşlarımızdan gerek Ahmet Cevat Beyefendi ve gerek Ragıp Hulûsi Beyefendi yalnız bugünkü ve dünkü gramerden değil ta Hi-yonnolardan evvelki gramerden bahsetmişlerdir. Binaenaleyh bu cihette zuhul ettikleri muhakkaktır. İkinci cihet, gramer düzelmelidir diyorlar. Bunda çok haklıdırlar. Biz buraya dilin birçok cihetleri gibi gramerini, sentaksını da düzeltmek gayesiyle geldik; filvaki lisanımızın en büyük güzelliklerinden, zenginliklerinden biri failleri, filleri ve mefulleri yerine göre değiştirmek, birisiyle başlamak, ötekini sona bırakmak teşkil eder. Biz fiile mi, faile mi, mefule mi kuvvet vermek istiyorsak onu başa alırız nahvimiz buna müsaittir. Şimdiye kadar tutulan yol lisanın bu cereyanını ilhâm etmiştir. Elbette burada dil üzerinde çalışmak vazifesini tevdi edeceğimiz arkadaşlarımız sentaks ve gramer cihetini de tetkik edecekler, hangi hususların muvafık olacağını söyleyeceklerdir. Sonra Battal Bey bir şey daha söylediler. Dediler ki lûgat ve ıstılah ayrılmalıdır. Encümen lûgat maanasını daha geniş tutmakla hata etmemiştir. Fakat dedikleri gibi fark vardır. Lûgat ayrı, ıstılah ayrıdır. Zannedirim ki Celâl Sahir Beyefendi de kabul ediyor. Lûgat ve ıstılah denebilir.

Nizamname Encümeni Reisi Celâl Sahir Bey — Hay hay efendim Encümen kabul eder.

Bir zat — Lûgat ve ıstılah kelimelerinden sonra (Fonetik) kelimesinin de konması lâzımdır.

Samih Rifat Bey — Efendim Fonetığe lüzum yoktur. Zaten bizde gramer tabiri maatteessüf Arapçadan aldığımız bir zihniyetle yalnız Morfoloji kavaidine inhisar etmiştir. Halbuki Avrupada gramer bütün ulumu edebiyeti ihtiva eder. Hatta bir adam edebiyat fakültesinden mezun olunca (Ağreje dölagramer) derler. Gramer tabiri içinde Fonetik te vardır, Semantik te vardır. (Çok doğru sesleri).

Reis — Bir ıstılah kelimesi ilâve olunacaktır. Başka mütalâa var mıdır?

Yusuf Şerif Bey — (Filoloji) kelimesinden Encümen ne kastediyor. izzah buyururlar mı?

Samih Rifat Bey — Efendim (Filoloji) ve (Lengüvistik) kelimeleri öteden-

beri ayrı ayrı kullanılmıştır. Halbuki son zamanlarda Lengüvistik, Filoloji maanasına da şamil olmuştur. Fakat Filolojiyi Lengüvistikten ayrı kullanan Lengüvistler görülmüştür. Lengüvistik tabii ilimlerden. Filoloji ise tarihi ilimlerden. Lengüvistik lisanların bünyesine aittir. İki kısımdır. Birisi Fonetik, diğeri Semantik. Bunlar mahariç ve meanidir. Filoloji, kelimelerin geçirdiği hayat devirlerini tetkik eder. Bilfarz 17 inci asırda falan kelime ne maanaya idi, sonra ne maana aldı, bunun, edebiyatta ne mevkii vardır, etnoğrafya ile ne münasebeti vardır? Filoloji bunları tetkik eder.

Yusuf Şerif Bey — Yani (tarihi lisan) maanasıdır.

Samih Rifat Bey — Evet.

Reis — Başka mütalâa var mıdır? Bir istilâh kelimesi ilâve edildikten sonra aldığı şekle göre maddeyi reyinize koyacağım.

Yahya Saim Bey — Celâl Sahir Beyefendi buyurdular ki derleme lûgattir. Acaba hakikaten derleme lûgata mı inhisar edecektir, yoksa Folklor derlemesi de buna dahil midir? Bunu vazihan söylemelerini rica ederim.

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Dahildir efendim. Bütün maniler, ata sözleri, masallar hep buna dahildir. Çünkü esasen yalnız lûgat için bir derleme yapacak olsak yine böyle etraflı tutmağa mecburuz; kelimelerin kullandıkları manşaları masalların, ata sözlerinin kendi maanalarından istihraç edeceğiz. Bir kelimenin nerede kullanıldığını görmek bizim için bir müeyyede teşkil eder. Onun için derleme esastır ve etraflı yapılacaktır.

Bir âza — Derleme kelimesinin yerine Folklor kelimesinin konmasını teklif ediyorum.

Reis — Bu hususta uzun boylu izzahat verildi efendim.

Kaymakam Şemseddin Bey — Efendim bu Cemiyet neşriyat için çalışırken radyolar ve saire ile propoganda yapmak ta lâzıme gelecektir zannederim. Binaenaleyh neşriyat kelimesinden sonra bir de propoganda kelimesinin ilâvesini teklif ederim.

Reis — Buna ne buyurursunuz Efendim?

Celâl Sahir Bey (Encümen Reisi) — Neşriyattan kastimiz doğrudan doğruya Cemiyet mesaisinin muhassalalarını bültenlerle neşretmeğe uğraşan komite demektir. Çünkü biz bunu ayrı muvazzaf bir heyete vermeyecek olursak bu işler tamamen temin edilemez. Propagandadan bahis buyuruldu. Propaganda Cemiyetin âzalarının hepsinin vazifesidir. İycap ederse ayrıca propaganda yapmağı Merkez Heyeti kararlaştırır. Binaenaleyh burada böyle bir kelimeye lüzum yoktur.

Reis — Esasen bunlar zabta geçmiştir Efendim.

Yahya Saim Bey — Derleme sözü yerine yukarda birtakım beynelmîlî terimler kullanılmıştır. Filoloji, lengüvistik, etimoloji gibi.. Derleme kelimesi (Folklor) un, tetkik sahasına giren bütün mesaili ifade edecek bir kelime olarak kat'î bir surette tespit edilmiş olmadığı için buradaki Türkçe tabir yerine ilmi bir

tabir olan (folklor) sözünün nizamnamede derleme sözü yerine kabulünü rica ederim.

Yukarda folklor dediğimize ve bütün ecnebi ve lâtin kökten gelmiş kelimeler kullandığımıza nazaran doğru olsa gerektir. Ve daha şümullüdür. Bunun kabulünü teklif ederim.

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Efendim, istersek firenkçe, daha doğrusu beynelmîlel olan folklor kelimesini kullanalım. İstersek halkiyat kelimesini kullanalım. Maksat derleme demektir. Ayrıca tasribe lüzum görmüyoruz.

Yahya Saim Bey — Derleme kelimesi folklorun tamamen mukabili olarak kullanılmış mıdır, kullanılmamış mıdır?

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Hayır Efendim.

Hıfzı Tevfik Bey — Efendim, derleme, folklor mukabili değildir. Derleme, folklorun içinde kelime toplamak demektir. Folklor halk bilgisi demektir. Halka ait idarî, içtimâî ve sair şeylerden ibarettir. Bunlar başkadır, derleme başkadır. Derleme yerine toplama deriz. Binaenaleyh derleme kelimesi yerine folklor diyemeyiz.

Reis — Lûgat kelimesinden sonra ıstılah kelimesini ilâve ediyoruz. Bundan başka diğer tekliflere encümen cevap verdi. Cevapları da kâfi görüldü. Binaenaleyh ıstılah kelimesini kabul ettikten sonra maddeyi reyinize arz ediyorum. Maddeyi kabul edenler, lütfen ellerini kaldırsın... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi on birinci madde okunacaktır.

Madde 11 — Umumî Merkez Heyeti memlekette bulunan her türlü teşkilâtta faydalanmağı temin edecektir.

Reis — Maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi Nizamnamenin ikinci kısmına geçiyoruz. Bu kısım dışarı teşkilâtına aittir. On ikinci madde okunacaktır.

Madde 12 — Türk Dili Tetkik Cemiyetinin her vilâyette Umumî Merkez Heyeti kararıyle kurulmuş bir Merkez Heyeti vardır. Halkevi bulunan vilâyetlerde Halkevinin dil, edebiyat ve tarih şubesi İdare Heyeti Vilâyet Merkez Heyetinin eyrini tutar. Vilâyet merkez heyetleri dil işleriyle alâkalt hususlarda doğrudan doğruya Umumî Merkez heyetiyle muhabere eder.

Reis — Maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi on üçüncü madde okunacaktır.

Madde 13 — Kazalarla nahiye ve köylerde Umumî Merkez Heyeti kararıyle şubeler kurulur; yahut muhabir azalar tayin olunur.

Reis — Maddeyi reyinize arz ediyorum.

Aprülcebbâr Bey — Halkevlerinin bulunmadığı yerlerde mekteplerden ve muallimlerden istifade edilebilir. (Gürültüler)

Reis — Bu Hükûmete ait idarî bir iştir. Nizamnameye koymakla maksat hâsıl olmaz.

Maddeyi aynen kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir. Şimdi on dördüncü madde okunacaktır.

Madde 14 — Vilâyet Merkez Heyetleri ve şubeler teşkilâtiyle muhabir azaların çalışma programları ve talimatnameleri Umumî Merkez Heyetince hazırlanır.

Reis — Maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler, lütfen ellerini kaldırsın... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi nizamnamenin malî hükümlere taallük eden üçüncü kısmına geçiyoruz. On beşinci madde okunacaktır.

Madde 15 — Türk Dili Tetkik Cemiyetinin geliri yardım ve te-berrulardan ibarettir.

Reis — Bir mutalâa var mı?

Bekir Fahri Bey — Bendeniz teberruat ile bu işin yapılacağına pek kanî değilim. Maamafih Kurultayın kurulduğu ilk günü Maarif Vekili Beyefendi Başvekil Hazretlerine istinaden buyurmuşlardı ki, Kurultayın mesaisinin muvaffakiyet temin etmesi için Hükûmet her türlü fedakârlığı yapmağa müheyyadır. Bu sözü senet ittihaz ederiz. Mesaimizin leyt ve lealleyle bırakılmaksızın mümkün olduğu kadar seri bir netice vermesi için Hükûmetin az çok bir tahsisat ayırması muvafıktır.

Reis — O cihet Hükûmete aittir.

Encümen Reisi Celâl Sahir Bey — Efendim, esasen kullandığımız yardım kelimesi umumidir. Devletin yardımından istiğna edeceğimiz demiyoruz. En ziyade istinat edeceğimiz ve bekliyeceğimiz yardım da budur. Bunun va'dini almakla istikbalde muvaffakiyetimize ait müjdeyi de almış olduk. (Alkışlar)

Reis — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi on altıncı madde okunacaktır.

Madde 16 — Cemiyet işleri için her türlü masraf Umumî Merkez Heyeti kararile yapılır.

Reis — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Şimdi on yedinci madde okunacaktır.

Madde 17 — Malî işlerde Reislerden birinin yahut Umumî Kâtip ile birlikte Muhasebecinin imzası bulunmalıdır.

Reis — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir. Nizamnamenin dördüncü kısmına geldik. Bu kısım Kurultaya aittir. On sekizinci madde okunacaktır.

Madde 18 — Türk Dili Kurultayı, en az iki yılda bir, Umumi Merkez Heyetince tayin olunacak zamanda ve yerde toplanır. Toplanma tarihi en az üç ay önce ilân edilir. Kurultayın toplanma şekli ve çalışma programı Umumi Merkez Heyetince tesbit olunur.

Reis — Bir mütalâa var mı efendim?

Bedros Zeki Bey — En az iki sene buyrulmuş. Bendeniz bir yıl diyorum. Zira evveleri çok çalışmak iycab eder. İki yıl uzaktır, bir yıl demeliyiz.

Necip Bey — Efendim, Kurultayın iki mühim safhası vardır. Biri ilmi diğeri siyasi ki o, nizamnamede görülecektir. Siyasi safha inkılâp safhasıdır. Bu kurultay şimdiye kadar yapılanların en mühimmidir ve cihan tarihinde görülmemiş bir hadisedir. Onun için bu Kurultay toplandığı vakitte ne kadar hürriyet ve serbestiye riayet edildiğini burada tavih etmeli.

Deniyor ki her Türk bu Kurultayın âzayı tabiiyesindedir. Bu burada sarahatle görülmelidir. Bu bizden sonra gelecek nesiller için bir iftihar vesilesi olacaktır. Bizim için malûmdur, fakat tarih için tespit edilmelidir. Bu gerek inkılâba ve gerek bu inkılâba mazhar olan millete, nefse itimadı telkin eden büyük bir iftihar vesikasıdır. Onun için burada sarahaten görülmelidir. Evet bu inkılâplar düne kadar bu millet için isyan vasıtası olarak kullanılırdı.

Maddede çalışma programından bahsediliyor. Bundan Cemiyet Kurultayı kendi hükmü altında bulunduracağı zihabı hasıl olabilir. «çalışma programı» yerine «Kurultayda mevzuu bahsolunacak maddeler» fıkrasının konması münasip olur. Kurultay kendi mesai tarzını kendisi tesbit etmelidir, aksi takdirde Kurultayın şahsiyeti kalmaz; Kurultay kendi mesaisinde harice tabi olursa hiç kıymeti kalmaz. Onun için sonuncu fıkranın bu suretle tadilini teklif ediyorum.

Halit Fahrî Bey — Kurultayın açılmış olduğu 26 eylül — Köprülüzale Fırat Beyin söyledikleri gibi — hakikaten milli bir bayram ve bir rönesanstır. Biz bunu hissediyoruz. Fakat o günü mekteplerimizde bir bayram olarak tes'it edelim. Çocuklarımıza dilden kurtuluş günü olduğunu sözlerle, maziden alınmış ibret levhalarıyla anlatalım; dil inkılâbının temel taşı teşkil edecek olan gençliğin ruhu bu ideale saplanacağından dil bayramının o gün tes'idini teklif ediyorum.

Aynı zamanda şunu da arz etmek istiyorum ki dil inkılâbı lâzımdır. Fakat dışarda Türk dilinin her gün bozuk birtakım şivelerle — kelime, tabir meseleleri değil — fakat cümle hatalarıyla, duvarlarda asılı duran bazı levhalarla her gün incindiğini görüyoruz. Bu levhaların medeni bir şekilde tadiliyle bunu bilmiyerek yapan vatandaşların bu kötü iytiyattan vaz geçmelerini, fiş ve tabelâların öz Türkçe ile yazılmasını ihzar etmelidir. Bu ruhu gençliğe aşlamak için millî dil bayramı olmak üzere 26 eylül gününün bütün memleketlerimizde, Halkevlerinde tes'idini teklif ederim.

Zeki Cemal Bey — Efendim bu maksadı temi niçin bundan dört gün evvel

Halit Fahri Bey bir takrir vermişti. Eğer bu, reye arzedilecekse takrirle beraber reye konulmasını teklif ederim.

Ahmet Mazhar Bey — Muhterem arkadaşlarım, mevzuu bahis müddet hakkında mütalâamı arzetmek isterim. Hepimizin burada toplanmamızdaki maksat az zaman zarfında büyük hamlelerle ilerlemektir. Gazi Hazretlerinin buyurdıkları gibi dilimizin Avrupa dilleri derecesine çıkabilmesi için tekâmülden ziyade tabiat kanunlarından aldığımız esasata istinaden hamle yapmaktığımız lazımdır. En son nazariyelere göre arz güneşten ayrılalı bir milyar sene kadar olmuştur. Fakat bu ayrılış parçalar halinde değil birden ve âni olmuştur. Bugün bu, ilmen ve fennen sabit olmaktadır. Maarif Vekili Beyefendi halen seksen bin kelimenin toplaomış olduğunu söylediler. Bunların biran evel seçilmesini ve müspet neticelerini görmemiz lâzımdır. Fransızlar, yaptıkları «Larus diziyem siyekl» ismindeki büyük ansiklopediyi ancak daha beş sene sonra bitirebileceklerdir. Biz böyle uzun fasıllarla çalışacak olursak bizim eser için de yüz sene lâzımdır, biz bu kadar bekliyemeyiz!

Reis — Efendim, muhtelif takrirler vardır. Müddeti asgarî bir seneye indirmek istiyorlar.

Ahmet Bey — Efendim, esasen nizamnamede en az iki senede deniyor. Bi-naenaleyh lüzum görülürse bir senede toplanılabilir.

Reis — Onların demek istedikleri her sene muntazam toplanmaktır.

Zeliha Osman Hanım — Efendim, Kurultay âzasının ekserisi muallim olması dolayısıyla bu kurultay toplanmasının vazifemizin sekteye uğramaması için mekreplerin tatil zamanına tesadüf ettirilmesini rica ederim.

Reis — Bedros Bey ve arkadaşının teklifleri şimdiki halde Kurultayın her sene toplanmasına dair nizamnameye bir kayıt konması hakkındadır. Necip Bey, mademki bütün millet bu Kurultayın âzasıdır ve böyle ilân olunmuştur nizamnameye bu kaydın ilâve edilmesini teklif ediyor. Diğer bir teklifi ise toplanacak Kurultayın çalışma usulünün Merkez Heyeti tarafından tesbit edileceği kaydinin kaldırılmasına ve bunun Kurultaya terk olunmasına dairdir; yani Merkez Heyeti ruznameyi tanzim edecek, fakat nasıl çalışacağını Kurultay kendisi tayin eyliyecektir.

Halit Fahri Bey ise, 26 eylül gününün Kurultay âzasına mahsus olmak üzere bayram addedilmesini yani Türk Dili Tetkik Cemiyeti kedi teşkilâtı arasında konferanslar vermek ve saire suretiyle bayram yapılmasını teklif ediyor.

Bu teklifler hakkında Encümen mütalâasını söylesin, ondan sonra müzakere olunsun .

Zeki Cemal Bey — Efendim Encümende böyle bir teklif vardır, o teklifin de buraya getirilerek müzakeresini rica ederim.

Reis — Kaç kişi teklif ederse etsin teklifler aynı mahiyette olursa birisi reye konur ve onun hakkında verilecek karar ile maksat hâsıl olur.

Yusuf Şerif Bey — Efendim bayramları Büyük Millet Meclisi tayin eder. Bizim öyle bir mahiyetimiz yoktur ki herhangi bir günü bayram kabul edelim

Reis — Dikkat buyrunuz, Kurultayın kendi teşkilâtı dahilinde deniyor. Diğer cihet kanun mevzuudur, onu burada konuşamayız.

Nizamname Encümeni Reisi Celâl Sahir Bey — Efendim Bedros Beyin buyurdıkları noktaya arkadaşlardan birisi kâfi cevap verdi. (En az) tabiri ile biz daha sık toplanmayı imkân dahiline koymuş oluyoruz. Fakat mutlaka senede bir olsun dersek Cemiyetimiz ilmi bir cemiyet olduğuna göre Kurultayın huzuruna getirilecek mesai kâfi derecede hazırlanmamış olursa beyhude yere içtimar tacil etmekte fayda tasavvur etmiyorum. Arkadaşlardan birisi mesainin tek-sif edilmesinden, çabuk çalışılmasından bahsettiler. Bu, hepimizin emelimizdir. Fakat işin ehemmiyeti cümlece amlûmdur. Binaenaleyh Cemiyet, ne zaman hazırlanmış mesaisi varsa, ne zaman Kurultayın fikrinden istifade etmek isterse iki seneyi beklemiyebilir. Ondan sonra bir şey daha hatırlatmak isterim. Daima cemiyet nizamnamelerinde meskût kalan noktalar kanunların umumî hükümlerine tabidir. Ne zaman âzanın beşte biri derecesinde bir ekseriyet muvafık bulursa kanun, heyetin toplanmasını mecburî kılar. Mutlaka iki seneden evvel toplanmak imtina haline gelmiş değildir. Fakat böyle bir kayıt konmasını Encümemiz muvafık görmiyor.

(Doğru sesleri)

Köse Raif Paşa Oğlu Fuat Bey — Hanımlar, Efendiler; Kurultayın iki senede toplanması mutlak olduğunu anladık. Bir senede toplanmayı ise işe bırakıyorlar, pek âlâ. İş yoksa toplanmaya da ne lüzum vardır, evvelâ bir muhassala meydana getirilmelidir diyorlar. Fakat onu meydana getirmek için biz bir senede toplanmayı istiyoruz. Çünkü önümüzde tecrübe var, çok zaman kaybettik, artık zaman kaybetmek istemiyoruz bu bir. İkincisi; acaba bir senede iş görülemez mi? Arzettiğim gibi yirmi tane diksiyoner saydım. Bunların herbiri bir âzaya verilirse böylece kocaman kamus bir senede vücuda gelir. Yani muazzam bir iş bir senede yapılabilir; ancak bunun mesuliyetini onlara yükletmek şartıyla... Ben yükletmemiz için istirham ederim. Bir seneye mutlaka lüzum gösteriniz.

(Alkışlar, yaşa sesleri)

Tevfik Bey — Muhterem arkadaşlarım; bu dü inkişâbının ne kadar esaslı ve ne kadar mühim olduğunu birçok hatipler burada tekrar ettiler. Buna dair bir kelime daha ilâve etmek lüzumsuzdur. Ancak şu münasebetle ehemmiyetli gördüğüm bir noktayı arz etmek isterim. Bundan iki sene evvel Maarif Vekâleti yahut muhtelif maarif idarelerinin teşvikiyle muallimlerden mürekkep birtakım derleme heyetleri vücuda getirilmişti. Maatteessüf büyük bir hüznle, büyük bir teessürle söylemeğe mecburum ki bu heyetler hiçbir eser vücuda getiremediler ve eserlerinin neticesini göremedik. Fakat bugün yapmak istediğimiz inkişâp, çok büyük bir Elin işatet etmiş olduğu inkişâp, mutlaka neticesine varmak zaruretindedir. Böyle bir zaruret karşısında bendeniz Maarif Vekili Beyefendiden bir

temennimizin husulü için Kurultayın delâletini istirham edeceğim: Bütün vilâyet, kasaba ve köy muallimleri yani muallimler ordusu bu işin başında yürümek zaruretindedir. Bu esaslı işin peyrev ve pişartları olarak daima halkla temas etmeleri ve senenin sonunda muhakkak surette Maarif Vekâletine veya Maarif idarelerine topladıkları kelimelerden, halk edebiyatından, darbimesellerden mürekkep bir külliyyat vermeleri için delâletinizi rica ederim. Bu vazifeyi muallimlerimiz müdrik tirlar ve seve seve kabul ederler, mücadele yaparlar. İstedığımız inkılâbın bir hamfe suretinde tecellisine ancak o zaman şâbit olabiliriz. Onun için behemehal Kurultay her senenin nihayetinde kendisine vazife bulacaktır ve bulmağa mecburdur ve toplanmalıdır.

Yahya Bey — Efendim, Tevfik Bey arkadaşımız derleme için vaktiyle yapılmış olan teşebbüsün hiçbir netice vermediğini ve bu hususta çalışmalarını lâzımgelen arkadaşların hiçbir eser vücuda getirmediklerini söylemek suretiyle izharı teessür eylediler. Eğer hakikat böyle olmuş olsaydı burada söz söylemek için müsaade istemiycektim, halbuki bu iş için çalışmağı deruhte etmiş arkadaşlar arasında bendeniz de bulunuyordum. Ve o vakit Kayseride on yedi gün kalarak bugün Müzele Müdürü bulunan Hâmit Zübeyr Beyle beraber yapmış olduğumuz tetkikat neticesini burada arzedecektim. Fakat Riyaset makamına müracaatım geç kalmış olduğı için bunları burada arz etmek maalesef mümkün olamadı. Bu itibarla gerek ben ve gerek arkadaşlarım çalıştık. Fakat vesaitsizlik yüzünden bunlar neşredilemedi. Bundan sonra gösterilecek teshilât sayesinde yapılacak olan mesaiyi gerek Heyetinize ve gerek muhterem İdare Riyasetine tevdiye hazırız efendim.

Samih Rifat By — Muhterem Efendiler; Kurultayın her sene toplanması arzu ediliyor. Şimdi kabul buyurdunuz nizamname mucibince Türk Dili Tetkik Cemiyeti altı şubeye ayrılıyor. Bu şubelerin içinde Lengüvistik, etimolojik ve saire şubeleri vardır. Bütün arkadaşlar memleketimizde kitap tedarikinde ne kadar müşkülâta düşer olduğunu bilirler. Hatta bazı kitaplar vardır ki burada bulunmadığı gibi Avrupada da nüshaları bitmiştir. Kitap tedarikindeki müşkülât birinci derecede gelir; ikinci derecede Cemiyetin toplanıp çalışmağa başlamasıyla kendisine ilmi programlar hazırlaması arasına bir mesafe koymak lâzımdır. Etimolojide tutacağımız meslek nedir dersek Kurultayın her ferdi belki başka başka fikirler dermeyan edebilir. Biz de şu mesleği nazarı dikkate alacağız, muakyeseler böyle olacak, şu bazlara istinat edeceğiz, hayır cezirlere istinat edeceğiz tarzında münakaşalar aramızda geçmelidir. Ve Cemiyetin elinde ilmi şeyler olduğu halde çalışmalıdır. Aksi takdirde neticeye süratle gidemezler. Binaenaleyh ilmi mesai bidayette bir parça güç yürür. Fakat bir kerre hızını aldı mı artık ondan sonra ilerler. Vilâyet merkezlerinde toplanmış olan birçok malzeme vardır. 70, 80, hatta 100 bin lûgattan bahsolunuyor. Bir lûgatin tetkik edilmesi ne demek olduğunu hepiniz bilirsiniz. Bir lûgati dört muhtelif kitap üzerinde tet-

kik etmek lâzımdır. Arapça, Acemce — Arapça ve Acemceyi söylediğimin sebebi şudur ki, lisanımız için yazılmış olan kitapların ekserisi Arapçadır — Çağatayca, Uygurca lisanı... Diğer ecnebi lisanlarında da tetkikat icra ederek o lûgatın sahih maanasını anlamak bir saatlik bir meseledir. Binaenaleyh intihap buyuracağınız heyetin bir taraftan mesaisini teşvik etmekle beraber diğer taraftan da onları bir parça serbest bırakmak herhalde dilin menfaatinedir. Nizamnameye konulan kayıt azamî iki senedir. Fakat lüzum görülürse daha evvel toplanmaya da imkân vardır. Bir nokta daha: altı şube ayrı ayrı mesai ile karşımıza çıkacaktır. Sizin onlardan istediğinize mukabil onlar da size filan ve falan meselelere müsamaha ile bakınız diyecekler. Kurultayımız böyle bir kararı kabul edemez. O halde meşgul olan heyetin serbest çalışması için kendilerine iki sene müddet bırakmak daha muvafık olur. (Alkışlar, müzakere kâfi sesleri)

Bedros Zeki Bey — Reis Paşa Hazretleri; müzakere nasıl kâfi olur? Daha ben de söz söyleyeceğim. Mademki tekâmül denilmiştir, tekâmül esası kabul olunmalıdır. (Olmaz sesleri... Gürültüler) Gazimizin arzuları tekâmüldür bu nasıl olur? Bu evolüsyondur. Buna bir (R) ilâve edersek revolüsiyon olur. (Gürültüler)

Raif Paşazade Fuat Bey — İki sene müddeti bir seneye indirmekle iyi bir şey yapmış olacağımızı arzemiştım. Benden evvel söz alan Samih Rifat Beyefendi bunun ilmî bir şey olmadığından, plânını yapmak, Avrupadan kitap getirmek gibi birçok vakte muhtaç şeylerle ilişkili bulunduğundan bahsettiler. Ben de bunu kabul ederim. İlmî heyet çoktan hazırdır. Şimdiye kadar topladıkları malûmat buna kifayet eder. ilmî iştikak bahislerine biz ikinci derecede ehemmiyet veriyoruz. Bizim en evvel umumî diksiyonerimizi, lûgatimizi toplamak lâzımdır. Lengüistler, iştikak bahsı yapanlar sene nihayetinde gelirler. Bize yaptıkları işleri anlatırlar. Güzel işlenmiş ise maşallah deriz, işlenmemişse kınarız. Ben bu işi uzamasını istemem. Bence bir yıl bir yıldır. (Alkışlar)

Necip Bey — Bendeniz ikinci Kurultay iki sene, ondan sonrakilerin birer sene ara ile toplanmasını teklif ediyorum.

Reis — Efendim bu mesele hakkında diğer teklifler de vardır. Evvelâ bir sene meselesini görüşelim, Nizamnamedeki iki sene kaydının bir sene olmasını teklif ediliyor (hayır hayır sesleri) evvelâ bunu reye arzedeceğim.

Doktor Saim Ali Bey — Müsaade buyrunuz: Bendeniz iki seneyi bile az buluyorum ve üç seneyi düşünüyorum. (Doğru sesleri alkışlar) Fuat Beyefendi dedi ki, derleme yapacaksınız. Kelimeler insanlar gibidir. Aslı tetkik edilmeden doğru mudur, yanlış mıdır anlaşılmadan nasıl derlenebilir? Binaenaleyh Fuat Beyin teklifini reddederim, kat'iyen yanlıştır. Lûgat yapmak, kelime derlemek, toplamak doğru değildir.

Bedros Zeki Bey — Doktor Bey dün böyle söylemediniz, çabuk yapalım dediniz. Millet yapmıştır, kelimeler güzel yapılmıştır. Gazi Hazretleri mademki

aramızdadır, evolisiyon yoktur revolisiyon vardır. (Gürültüler ve ayak patırdıları) bendeniz, iki seneye rey veremem. Başkaları kabul edebilir . (Gürültüler)

Reis — İki sene kaydının bir seneye tahvili hakkındaki tklifi reye arz ediyorum. Kabul edenler . . . Etmeyenler. . . Kabul edilmemiştir.

Şimdi Necip ve Halit Fahti Beylerin teklifleri var. Encümen bunlar hakkında mütalâasını söyleyecektir. Bunu bir az sonra müzakere etmek üzere celseye on dakika fasla vereceğiz.

Kapanma saati 15,30

İkinci Celse

Açılma saati 15,45

Reis — Kâzım Paşa Hazretleri

Kâtipler — İsmail Müştak, Refik Ahmet Beyler

Reis — Müzakereye başlıyoruz. Efendim, Necip Beyin teklifini arzetmiştim. Ondan sonra da Halit Fahti Beyin teklifi vardır. Bu iki teklif reyinize arz edilecektir. Bundan sonra merkez heyetinin bu nizamnameye göre ihzar edilmiş olan taktirini okunacak ve heyetiumumiyesi tasvibinize arz edilecektir. Bu iki muamele bittikten sonra Kurultay azası tarafından verilmiş ve Encümene gitmiş olan bazı taktirler vardır. Onların kısmı azamı Hükümetin yapacağı işlere aittir, yani Kurultayın sahai işığı ve selâhiyeti haricinde görüldüğü için tabii hıfzolunacaktır. Bunların hangileri olduğunu arzedeceğiz. Diğer bir kısmı da bu nizamnameye göre kabul edilmiş olan Merkez Heyetine aittir, oraya tevdi olunacaktır. Kurultayın kararına iktiran etmesi lâzımgelen hususat bu taktirlerde mevcut değildir. Bu bir iki madde kısa bir zamanda bitecektir. Yarın da İstanbulun Kurtuluş günü olduğu için burada bulunan arkadaşlardan bazıları merasime iştirak mecburiyetindedir. Vaktimiz de müsait olmadığına göre Kurultay mesaisini bugün nihayete erdirmek mümkün olacaktır. Bu iki ufak işten sonra Maarif Vekili Reşit Galip Bey bazı beyanatta bulunacaktır. Aynı zamanda Samih Rifat ve Ruşen Eşref Beyler de bazı sözler söyleyeceklerdir. Bunların kısa bir zamanda yapılabileceğini tahmin ettiğimden Kurultay mesaisinin de bugün nihayete ereceğini zannediyorum. Onun için azayı kiramın söyleyeceği sözlerin toplu olması muvafık olur.

Şimdi Necip Beyin tekliflerine geliyorum. İki teklifi vardır. Birisi bütün Türk milleti Dil Cemiyetinin tabii azasından olduğuna dair Nizamnameye bir fıkra ilâve edilemsi hakkındadır. Fikrimce bir kimseyi Cemiyete gireceksin, diye icbar etmek doğru olmaz. Bir fert ki Cemiyete dahil olmak istemiyor ona ne diyebilirsiniz?